

of the article provides a detailed examination of different aspects of the subject matter, temporal, territorial and personal jurisdiction of the ICC in the aforementioned situations. A special attention is given to the assessment of the competence of the ICC to hear the cases when one of the sides of an armed conflict is non-party to the Rome Statute. Moreover, controversial jurisdictional issues may arise when a non-party state lodges a declaration under the article 12(3) of the Rome Statute accepting the Court jurisdiction. On the basis of this analysis, the article concludes with recommendations concerning the further cooperation of the government of Ukraine with the ICC.

Keywords: International Criminal Court, jurisdiction, Russo-Georgian war, situation in Georgia, situation in Ukraine, occupation, crimes against humanity.

Матеріал надійшов 10.03.2016

УДК [341.231:321.011](477:470)“1917/1918”

Курінний О. В.

РЕТРОАКТИВНЕ САНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЛЕГІТИМНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ РОСІЇ У 1917 РОЦІ – НА ПОЧАТКУ 1918 РОКУ

У статті проаналізовано правові засади визнання і санкціонування постфактум політичного самовизначення українського народу з боку Тимчасового уряду та Всеросійських установчих зборів як вищих легітимних органів влади в Російській державі після Лютневої революції 1917 р.

Ключові слова: право народів на політичне самовизначення, автономія, федерація, Центральна Рада, Тимчасовий уряд, Всеросійські установчі збори, універсали.

У контексті російської агресії супроти України у 2014–2016 рр., а також у переддень 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр. посилюються дискусії про загальну правомірність (відповідність духові права) і легітимність як самого факту боротьби українського народу у складі Російської імперії за політичне самовизначення – державотворення, так і політико-правових методів і заходів, що реалізувалися керівництвом Центральної Ради і її Генерального секретаріату як очільниками українського визвольного руху.

Зокрема, позиція міністра закордонних справ Тимчасового уряду і лідера російських кадетів

П. М. Мілюкова щодо самовизначення Центральної Ради, яку він назвав «невизнаним, поки самочинним органом приватних, місцевих організацій» [6], висловлена як реакція на українські вимоги повноцінної територіальної автономії, набула поширення серед російських шовіністичних діячів і активно артикулюється й нині [5].

При цьому українські дослідники або розглядають діяльність Центральної Ради у 1917–1918 рр. у загальноісторичному контексті, або ж (як, наприклад, Д. Б. Яневський) навіть побіжно підживлюють думку щодо необґрунтованості вимог української сторони та неналежності дій із їх втілення.

Завдання цієї статті – проаналізувати відображені в офіційних документах та інших джерелах юридичні факти, що детально висвітлюють державотворення Центральної Ради й переговори з легітимно сформованим Тимчасовим урядом, а також порівняти зміст державотворчих рішень Центральної Ради з відповідними рішеннями легітимних органів влади Росії.

Показово, що переговори представників українського руху з владою Росії розпочалися ще до падіння царату. За свідченнями Є. Чикаленка, сповіщеними О. М. Андрієвському в січні 1919 р., М. Міхновський ще в лютому 1917 р. розробив та запропонував керівництву Російської імперії план порятунку монархії українськими силами, за що цар мав би надати офіційні гарантії «поновити статті Б. Хмельницького і власною присягою забезпечити, що ні російські урядники, ані військо не сміють переступити кордонів України». У такий спосіб Україна здобула б державність як суб'єкт федеративної Росії і «мала б зайняти домінуюче становище у двоєдиній монархії» [1, с. 616].

Після ухвалення I Універсалу Центральної Ради 10(23) червня 1917 р. і Декларації Генерального секретаріату від 27 червня представники Тимчасового уряду О. Керенський, І. Церетелі й М. Терещенко вдалися до переговорів із українською стороною. За результатами переговорів міністри Тимчасового уряду вже ввечері 29 червня оголосили про досягнення угоди з Центральною Радою. Відповідну постанову було санкціоновано Центральною Радою (100 голосами проти 70). Угоду мали опублікувати у вигляді двох актів: одного – від імені Тимчасового уряду, а другого – від імені Центральної Ради, причому міністри запевнили українців, що текст обох угод є остаточним.

3 липня 1917 р. Тимчасовий уряд надіслав Центральній Раді телеграму, відповідно до якої, вислухавши повідомлення міністрів Керенського, Церетелі й Терещенка та ознайомившись із проектом постанови Уряду (що і являла собою угоду з Центральною Радою), Тимчасовий уряд більшістю голосів вирішив: *«Призначити як вищий орган для керування крайовими справами на Україні окремий орган – Генеральний секретаріат, склад якого буде визначено правительством в згоді з Центральною Українською Радою, доповненою, на справедливих основах, представниками других народів, суцільних на Україні, в особі їх демократичних організацій. Через згаданий орган будуть переводитись правительством міри і заходи в житті краю і його управлінні. Вважаючи, що питання про*

національно-політичний устрій на Україні му- сить бути вирішено Установчими зборами, Тимчасове правительство прихильно поставиться до розроблення Українською Центральною Радою проекту національно-політичного статуту України в тому розумінні, в якому сама Рада буде вважати відповідний інтересам краю, а також про форми вирішення в краю земельної справи, для внесення цих проектів на Установчі збори...». Постанову мали надрукувати того ж дня у вечірніх газетах [4].

Проект цього Статуту так і не було взято до уваги російською стороною. Натомість уже через місяць самоврядні права потенційно автономної України обмежено іншим офіційним актом – «Тимчасовою інструкцією Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні». Попри обмеження українського самоврядування як територіально (лише в межах п'яти губерній без півночі Чернігівщини), так і функціонально, ця Інструкція мала низку позитивів: зокрема, вперше в правовій системі Росії було названо Україну як державно-політичну цілісність, а також було визнано українські вищі органи влади – у контексті автономії/самоврядування (п. 1 *«На час до вирішення справи про місцеве врядування Установчими Зборами по справах місцевого врядування Україною вищим органом Тимчасового уряду є Генеральний Секретаріат, котрого призначає Тимчасовий уряд по пропозиціям Центральної Ради»*; п. 4 *«Генеральний Секретаріат розглядає, розробляє й подає на затвердження тимчасового уряду проекти, що торкаються життя краю»*) [10, с. 160–164].

Цю Інструкцію Тимчасовим урядом було офіційно прийнято 4 серпня та опубліковано 5 серпня у виданні «Вестник Временного Правительства». Того ж 5 серпня Центральна Рада більшістю у 247 голосів (при 36 голосів «проти» і 70 тих, хто утримався) ухвалила резолюцію про підтримку цієї Інструкції. Разом з тим Центральна Рада відзначила неповноту пропонуваного обсягу автономії/самоврядування і наголосила на необхідності продовження боротьби за політичне самовизначення: *«Звернутися до всієї нації України з указівкою на всі недоліки Інструкції із закликом до організованої боротьби за свої інтереси та до єднання довкола Центральної ради»*.

Але й цю «інструкцію» Урядуючий сенат своєю постановою від 2 грудня 1917 р. визнав передчасною і наказав «у розпублікуванні (оприлюдненні. – О. К.) Інструкції відмовити» [4]. Та відмова в такому «офіційному оприлюдненні» жодним чином не означала автоматичної

нелегітимності Інструкції від початку її дії. Так, тогочасний відомий юрист М. М. Коркунов іще до революційних подій відзначив, що правові акти Російської імперії набувають чинності і до їх оприлюднення сенатом. За наслідками ж демократизації Росії впродовж 1905–1907 і 1917 рр. інститут «розпублікування» перетворився на явний процедурний анахронізм. Окрім того, в останній місяць свого існування Тимчасовий уряд не видав на заміну Інструкції жодного іншого правового акта, що регулював би правовідносини й самоврядування в Україні, отже, фактично зберігала чинність саме Інструкція.

До того ж це сумнівне рішення Сенату про відмову визнати чинність Інструкції невдовзі саме втратило юридичну силу: у листопаді–грудні 1917 р. фактично, а 6(19) січня 1918 р. і формально. Так, більшовицький переворот призвів до падіння Тимчасового уряду, а Урядуючий сенат було ліквідовано 22 листопада (6 грудня) 1917 р. більшовицьким Декретом про суд № 1. Надалі ж Всеросійські установчі збори так і не поновили діяльність обох цих органів і не ухвалили постанови щодо їхньої подальшої долі.

Натомість на своєму першому та останньому засіданні в ніч на 6(19) січня 1918 р. Всеросійські установчі збори прийняли таку постанову про державний устрій Росії: «Іменем *народів*, що складають державу російську, Всеросійські установчі збори постановляють: держава російська проголошується Російською демократичною *федеративною республікою, що поєднує у нерозривному союзі народи й області*, в установлених федеральною конституцією межах, *суверенні*» [8, с. 159–160]. Сучасна російська наукова доктрина вказує, що це проголошення не було суто декларативним актом. Рішення Установчих зборів про федеративну форму державного устрою Росії виявилось тією *законною підставою*, посилаючись на яку національні й обласні уряди обґрунтовували своє право на автономію [7].

Дійсно, аналіз змісту й формулювань останньої постанови Установчих зборів у порівнянні з прийнятим раніше Третім Універсалом УЦР показує цілковитий збіг обох резолюцій, адже в цьому Універсалі зазначалось: «*Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її*, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, *щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів*» [9]. В умовах паралічу влади, законотворчого процесу й парламентаризму та всієї правової системи, а також відповідно до принципу верховенства права – такий збіг

означає не що інше, як легітимацію положень Третього Універсалу, зокрема і норми про утворення УНР (що являє собою перетворення фактичної автономії краю на суб'єкта федерації, а самоврядування – на державність), а також поширення легітимної української влади на 9 губерній («вільні народи»).

Сучасні українські історики закономірно відзначають, що поширення Центральною Радою власних повноважень не тільки в межах «дозволенних» Петроградом п'ятьох губерній, а й у чотирьох південно-східних – відбулося виключно через падіння Тимчасового уряду 25 жовтня (7 листопада) 1917 р. Тобто у відповідь на насильницьке повалення легітимного органу виконавчої влади в Росії. Це підтверджується і першоджерелами.

Так, уже через два дні після більшовицького перевороту, а саме 27 жовтня (9 листопада), з Києва до Одеси телеграфом надійшло повідомлення: «*У зв'язку з відсутністю урядової влади у країні* Центральна Рада оголосила себе Тимчасовим урядом для України. Оскільки Херсонська губернія й місто Одеса входять в межі України, то всі місцеві організації повинні підпорядковуватися Раді» [цит. за: 2, с. 82].

Невдовзі на сьомій сесії Центральної Ради 31 жовтня 1917 р. ухвалено постанову: «Поширити в повній мірі владу Генерального секретаріату на всі відмежовані землі України, де більшість людності є українською, а саме – Херсонщину, Катеринославщину, Харківщину, материкову Таврію, Холмщину, частину Курщини та Вороніжчини» [10, с. 378–379].

Взаємозв'язок революційної правотворчості української влади з російською правовою системою та політичною ситуацією в Росії втілено в преамбулі III Універсалу через апелювання до факту падіння легітимної влади («На півночі в столицях іде міжусобна й кривава боротьба. *Центрального Правительства нема* й по державі шириться безвластя, безлад і руїна»), а також до правової системи Росії (розбудова української держави здійснювалась «в ім'я творення ладу в нашій країні, в ім'я рятування усієї Росії...») [9].

Четвертий універсал УЦР прийнято саме 9(22) січня 1918 р. – через чотири дні після розгону Установчих зборів, коли стала цілком очевидно неможливість поновити роботу цього вищого представницького та останнього легітимного органу влади в Росії, обраного за законною процедурою на загальнонародних виборах. Парламенту, у складі якого українська фракція була потужною силою (78 депутатів) і могла активно впливати на процеси [11].

Усе це дає підстави стверджувати, що створення УНР, поширення її влади на 9 губерній та подальше проголошення її незалежності відбулося, вочевидь, не лише під тиском німецької сторони (як про це зазначають російські історики, зокрема М. І. Ульянов), а й відповідно до правової системи Російської держави та з огляду на її легітимні органи влади. Попри те, що за соціологічним підходом до права українці впродовж березня – травня 1917 р. засвідчили, що є народом, який бореться за самовизначення, саме тривалість і послідовність переговорів із Тимчасовим

урядом та належність імплементації домовленостей із російською владою є підґрунтям для того, щоб говорити про позитивістську, формально-юридичну легітимність цього процесу в рамках правової системи Росії.

Рішення і дії Центральної Ради і Генерального секретаріату як відповідно представницького та виконавчого органів самоорганізації українців, а надалі як вищих органів територіальної влади в Україні не лише були правовими в природно-правовому контексті, але і з позицій позитивізму – безперечно, перебували в рамках правової системи і законодавства Російської держави.

Список літератури

1. Андрієвський В. Микола Міхновський (Нарис суспільно-політичної біографії) / В. Андрієвський // Визвольний шлях. – 1974. – № 6 (315). – Річник XXVII. – С. 588–617.
2. Вінцковський Т. С. Вільне місто Одеса в добу Центральної Ради: революційна інтерпретація політичного сепаратизму / Т. Вінцковський // Український історичний журнал. – 2013. – № 1. – С. 80–91.
3. Временная инструкция Генеральному секретариату Временного правительства на Украине // Архив новейшей истории России. Серия «Публикации». Т. IX. Журналы заседаний Временного правительства : март-октябрь 1917 года : в 4 т. / под ред. В. А. Козлова, С. В. Мироненко. – Т. 3 : Июль-август 1917 г. / отв. ред. Б. Ф. Додонов ; сост. Е. Д. Гринько. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – С. 227–228.
4. Всероссийское Учредительное Собрание. Документы и материалы. Центрархив. 1917 год в документах и материалах / под ред. М. Н. Покровского, Я. А. Яковлева ; подг. к печати И. Малчевский. – М.–Л. : Госиздат, 1930. – 219 с.
5. Марчуков А. В. Украина: блеф украинской независимости, причины поражения Юго-Востока страны и России [Электронный ресурс] / А. Марчуков // ИА REX. – 24.02.2014. – Режим доступа: <http://www.iarex.ru/articles/45545.html>. – Загл. с экрана.
6. Милоков П. Н. История второй русской революции / П. Н. Милоков. – София : Российско-болгарское книгоиздательство, 1921. – 867 с.
7. Протасов Л. Г. Всероссийское Учредительное собрание: история рождения и гибели / Л. Г. Протасов. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1997. – 368 с.
8. Стенограмма заседания Всероссийского Учредительного собрания 5–6 января 1918 г. Учредительное собрание. Россия. 1918. Стенограмма и другие документы / сост. Т. Е. Новицкая. – М. : Недра, 1991. – 160 с.
9. Третій універсал Української Центральної ради, 7 листопада 1917 р. [Електронний ресурс] // Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 9. – Режим доступу: http://tsdea.archives.gov.ua/ua/?page=nezal_19_#U_3. – Назва з екрана.
10. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : у 2 т. – Т. 1 : 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К. : Наук. думка, 1996. – 590 с.
11. Четвертий універсал Української Центральної ради, 9 січня 1918 р. [Електронний ресурс] // Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф. 1063. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 2–6. – Режим доступу: http://tsdea.archives.gov.ua/ua/?page=nezal_19_#U_3. – Назва з екрана.

O. Kurinniy

RETROACTIVE CONFIRMATION OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S POLITICAL SELF-DETERMINATION BY THE LEGITIMATE STATE AUTHORITIES OF RUSSIA IN 1917 – THE BEGINNING OF 1918

The article refutes the Russian propaganda thesis (as one of the cornerstones of 2014–2016 aggression against Ukraine) about the non-historical nature and illegitimacy of Ukrainian statehood proclaimed as the result of the dissolution of the Russian Empire. The aim of this contribution is to prove that Ukrainian struggle for independence corresponds with the legally established procedure of its former metropolis as well as with sociological approach – by using hermeneutic and systematic legal research methods.

So the article analyzes the legal aspects of recognition and ex post facto confirmation of the Ukrainian people's political self-determination by the Russian Provisional Government and All-Russian Constituent Assembly – as the highest legitimate state authorities of Russia functioning after the 1917 February revolution.

It is stressed that Ukraine as an ethnic-based territorial self-government entity was legally established for the first time only by the Temporary Instruction of August 4, which was officially published on August 8, 1917. The Instruction was finally accepted by the Central Council resolution (with 247 votes in favour, 36 votes against, and 70 abstentions) despite being in contradiction to the previous more developed July 3 Agreement of the Ukrainian Central Council with the Provisional Government.

All the most important Ukrainian statehood building acts were adopted by letter and spirit of law in coordination with the official position of the highest legitimate state authorities of the Russian Democratic Republic as the legal successor of the former Russian Empire: the 2nd Universal – as the self-determination compromise with the Russian Provisional Government, the 3rd Universal – as the response for the fall of the Provisional Government, having been retroactively legitimated by the All-Russian Constituent. Finally, the 4th Universal legally reacted on the fall of the All-Russian Constituent Assembly, the last legitimate Russian parliament, at the beginning of 1918.

Keywords: people's right to political self-determination, autonomy, federation, Central Council of Ukraine, Russian Provisional Government, All-Russian Constituent Assembly, Universals of the Central Council of Ukraine.

Матеріал надійшов 18.04.2016